

Dit artikel is afkomstig uit

JAARGANG 17 | NUMMER 1

Egoscoop

TIJDSCHRIFT OVER
ONDERWIJS EN OPVOEDING

KANAMORI'S LEVENSSLESSEN

Deze Egoscoop is na te bestellen via
www.onderwijsmaakjesamen.nl/webwinkel

Voor meer informatie en lid worden bezoek www.egoscoop.nl

Onderwijs maak je *samen*

Marcel van Herpen zoekt
voorbij culturele barrières

Levenslessen over wederkerigheid en recht van spreken

Marcel van Herpen zat dicht op het vuur tijdens de Kanamori-tiendaagse. Niet alleen was hij degene die zes jaar terug het eerste contact met de Japanse leraar legde, maar hij vergezelde zijn gast ook meerdere dagen. Dat leidde tot een aantal bijzondere inzichten: "Zijn er taboes? Dingen waar we niet over kunnen spreken?" vroeg Marcel voor een interview. Het antwoord intrigeert hem nog steeds.

Opeens was daar de film *Children Full of Life*. Maar zo heette hij toen nog niet voor ons in Nederland. In augustus 2005 zond de RVU de documentaire uit onder de naam 'De Japanse levenslessen' en in de maanden daarna bleken meer mensen hem gezien te hebben. Het gonsde in kleine kring. Iemand was zo verstandig geweest tijdens het kijken de dvd-recorder aan te zetten en zo zwierf er een dvd'tje rond met daarop de film, minus de eerste paar minuten. In ieder gezelschap waar de film getoond werd, viel het stil. De stilte van een diepe indruk.

Ik wilde meer. In juli 2006 reisde ik naar de Japanse stad Kanazawa, met weinig meer dan een paar uitgeprinte filmbeelden en de naam van de school en die van de leraar. Ik wilde erheen, omdat ik de behoefte had om in de context van de documentaire aan te voelen of dat wat ik zo waar en zo puur had gevonden overeind bleef. Wat ik me afvroeg was of de impact die de film had te maken had met culturele verschillen tussen Europa en Japan. Toen ik Toshiro Kanamori ontmoette, kwam ik snel tot de slotsom dat dat niet zo was: door de manier waarop hij het leven zelf als uitgangspunt van zijn onderwijs neemt, smolten culturele verschillen weg.

Een al te informele uitnodiging om naar Nederland te komen, sloeg Kanamori destijds af – cultuurverschillen waren er natuurlijk wel. Zes jaar en veel regelwerk later arriveerde hij op Schiphol voor een tiendaagse, georganiseerd door hetkind.org en checkitin! Aan de dagen die ik met hem doorbracht zullen me drie dingen het meest bijblijven, omdat ik op die punten zijn gedrag, zijn verhalen en zijn visie bijna tot principes kan verheffen.

Principe 1: Het leven als uitgangspunt

Het begint ermee dat Kanamori het leven tot het uitgangspunt van zijn onderwijs maakt. Geen enkele vraag over onderwijs is relevant om te beantwoorden, als het niet om het leven zelf gaat – de levenskracht, het levensgeluk, de ontplooiing van kinderen. Er is heel veel te zeggen over toetsen, concepten en werkvormen, maar pas als het leven zelf gesproken heeft. Onderwijs gaat in eerste instantie over kinderen, hun wereld, hun toekomst, hun ontwikkeling. En dan volgt de interactie die er is tussen de kinderen en hun leraren. Al het andere is daarvan een afgeleide. Eerder heb ik het eens zo geformuleerd:

"Als je in een theater het licht, het geluid en de rekwisieten weghaalt, maar je houdt de interactie tussen de acteur en het publiek over, dan spreek je nog steeds over theater. Als je in het onderwijs de roosters, de methoden en de toetsen weghaalt, maar je houdt de interactie tussen de leraar en de kinderen over, dan spreek je nog steeds over onderwijs. Het draait om de bijzondere interactie tussen de leraar met zijn of haar leerlingen. De rest is soms belangrijk, maar nooit het belangrijkste."

Een diepgeworteld besef van het wezenlijke én het vluchtige van het leven is iets dat ik met Kanamori gemeen heb. We delen een persoonlijke geschiedenis waarin we in ons vroeg volwassen leven – onze optimistische opbouwjaren – geconfronteerd werden met de ontijdige dood. Geen van beiden zijn we er door verbitterd geraakt, maar door de ervaring lukt het heel precies de waarde van het leven aan te raken – in het besef van hoe flinterdun de scheidslijn tussen leven en dood is. Ik weet dat ik niet over het leven kan beschikken; ik kan hooguit proberen er een gunstige invloed op uit te oefenen. Dat maakt het voor mij onmogelijk om anders over onderwijs en opvoeding na te denken

dan vanuit het leven zelf: ieder kind doet het in iedere situatie zo goed mogelijk. Adaptatie, aanpassing aan je omgeving, is het sleutelbegrip voor al het leven. Een pedagoog hoeft niet te oordelen over de manier waarop een kind dit proces doormaakt, hij hoeft het alleen maar zo goed mogelijk te begeleiden.

Principe 2: Wederkerigheid

In een aantal settings tijdens de tiendaagse fungeerde ik als de interviewer en degene die vragen uit het publiek overbracht. Toen ik Kanamori voor de vierde keer ging interviewen, vroeg ik hem vooraf: "Zijn er zaken waarover we niet kunnen praten? Moet ik bepaalde onderwerpen met rust laten? Zijn er taboes?" Zijn antwoord is me blijven intrigeren: "De inspanningen die jij je getroost hebt om naar Japan te komen, waardeer ik wederkerig. En als zodanig, zal ik je vragen beantwoorden."

Dat was een ander antwoord dan wanneer hij gezegd zou hebben: "Tussen ons zijn er geen taboes", want dat zou een vrijbrief geweest zijn om alles te kunnen vragen.

Nee, in plaats daarvan gaf hij precies aan dat er in de relatie die ik met hem ontwikkeld had een ruimte was ontstaan, waardoor wij een gesprek konden voeren dat verder ging dan de drie voorafgaande

"Ik weet dat ik niet over het leven kan beschikken; ik kan hooguit proberen er een gunstige invloed op uit te oefenen."

gesprekken. En door niet met 'ja' of 'nee' te antwoorden, legde hij de verantwoordelijkheid voor onze relatie ook evenredig bij mij. Ik kreeg geen vrijbrief en ook geen belemmering, maar we betraden gelijkwaardig een nieuw speelveld. Daarmee introduceerde hij het begrip 'wederkerigheid'. Bij wederkerigheid

bepaalt de relatie tussen mensen onderling hoever je kunt gaan. Je komt mensen tegen in je leven die op basis van hun leeftijd, hun beroep, hun verantwoordelijkheden of bepaalde gezagsverhoudingen een zekere benadering vragen – dat doe je bijna intuïtief, maar wanneer je dat doet vanuit ‘het leven als uitgangspunt’, zal je beseffen dat het ene leven niet meer waard is dan het andere. Daarmee kun je met ieder mens in principe een relatie van wederkerigheid aangaan.

Principe 3: Recht van spreken

Het vrije weekend in Kanamori's drukke schema gaf ons tijd om naar Amsterdam te gaan. Een bezoek aan het Anne Frank Huis stond hoog op zijn verlanglijst en vormde zelfs een belangrijke reden om in te gaan op het aanbod naar Nederland te komen. Anne Frank had Kanamori altijd geïntrigeerd en hij beschouwde haar levensloop en haar dagboek als een van de belangrijkste verhalen van onze moderne geschiedenis.

Alles aan het Anne Frank Huis droeg bij aan een sfeer die al emotioneel geladen was – de verborgen deur achter de boekenkast, het kleine kamertje waar Anne haar dagboeken schreef. En toen volgde een indrukwekkende afsluiting: samen keken we naar een interviewfragment met Annes vader, Otto Frank, die vertelde hoe hij de dagboeken van zijn dochter elke dag opborg, maar er nooit in las. Pas na de dood, toen hij ze weer in handen kreeg, had hij ze gelezen en zag hij hoe intelligent ze was, hoe rijk haar innerlijk leven, hoe scherp ze in staat was het perspectief van een ander aan te nemen. Dat alles was hij zich tijdens haar leven nooit zo gewaar geweest.

Otto's verhaal leverde voor Kanamori grote herkenning op ten opzichte van de dagboeken waarin de kinderen in zijn klas schreven. En niet alleen herkenning, maar ook erkenning, want Kanamori zag aangetoond dat de dagboeken van zijn kinderen zo rijk en betekenisvol zijn geworden, omdat ze nooit beoordeeld zijn. Het leven vraagt niet om een beoordeling, maar om ervan te leren. Om samen verder te komen.

Eenmaal buiten zei Kanamori dat hij nu eindelijk recht van spreken had, over Anne Frank. Ook dat leverde mij een belangrijk inzicht: Kanamori hanteert het principe van ‘recht van spreken’ over zaken die je zelf hebt ervaren, doorleeft, meegemaakt, terwijl je over dingen die je niet hebt beleefd, moet zwijgen. Wanneer hij het met de klas wil hebben over de dood, doet hij dat niet zelf, maar nodigt hij een terminale patiënt uit. Wanneer hij de klas iets wil laten ervaren over geboorte, nodigt hij een zwangere vrouw uit. En als er gesproken moet worden over de weidsheid en de woestheid van de zee en de vreugde van een goede vangst, kan dat alleen gedaan worden door een zeeman.

“Het leven vraagt niet om een beoordeling, maar om ervan te leren. Om samen verder te komen.”

Als ervaringen het particuliere overstijgen

Er is veel meer te zeggen over deze principes. Waarom resoneerden ze zo sterk? Waren ze helemaal nieuw voor me? Nee, recht van spreken herkende ik bijvoorbeeld wel uit eigen ervaring: ik herinner me een cursus die ik gaf met onderdelen in een map die door anderen waren samengesteld. Bij elke vraag die leraren me over die map stelden raakte ik in de problemen. Anderzijds heb ik ook ervaren hoe makkelijk het was om in een Indiase jeugdgevangenis

contact te maken met de kinderen.

Terug in Nederland merkte ik destijds dat dat relatief onvoorstelbaar is voor mensen die het niet ervaren hebben.

Maar het spreken erover ging mij goed af: ik wist hoe het er rook, wat er gebeurde bij mij en de kinderen. Het was mijn taal, uit de eerste hand, iets dat van mij was geworden. Als je uit tweede hand spreekt, blijft het taal. En kinderen horen zoveel woorden dat het dan geen indruk meer maakt.

Veel van wat Kanamori zei, had ik dus ook al eens opgemerkt. Misschien in andere woorden, misschien met net een ander focus. Maar dat is wat er

gebeurt als je dingen net weet te verheffen boven de particuliere ervaring: dan worden het voorzichtige principes, die je gemakkelijk met anderen kunt uitwisselen. ■

Marcel van Herpen
www.marcelvanherpen.nl